**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય

વિરુદ્ધ

જ્ઞાન ચંદ

૧ મે, ૨૦૦૧

**[મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ ડો. એ.એસ. આનંદ, ન્યાયમૂર્તિ આર.સી. લાહોટી અને ન્યાયમૂર્તિ દોરાઈસ્વામી રાજુ]**

*પીનલ કોડ, ૧૮૬૦—કલમ ૩૭૬—દૂરના સગા દ્વારા સગીર બાળા પર બળાત્કાર—એફ.આઈ.આર. દાખલ કરવામાં વિલંબ બદલ હાઈકોર્ટે આરોપીની અપીલ મંજૂર કરી—બળાત્કારના સ્થળ અંગે વિસંગતતા—મુખ્ય સાક્ષીઓને ન તપાસવા—ભોગ બનનાર અને આરોપી પર ઈજાની હાજરી—ઠેરવેલ કે, હકીકતો અને સામગ્રીના આધારે, આરોપી બળાત્કાર કરવા બદલ દોષિત છે—કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩—કલમ ૧૫૪.*

આરોપી સામાવાળાએ એક સગીર બાળા પર બળાત્કાર ગુજાર્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટને સામાવાળા દોષિત જણાયો હતો અને તેને ૧૦ વર્ષની કેદ અને રૂ. ૫૦૦૦ ના દંડની સજા ફટકારી હતી. હાઇકોર્ટે સામાવાળા–આરોપીની અપીલ મંજૂર કરી હતી.

આ કોર્ટમાં કરેલી અપીલમાં, અપીલકર્તા રાજ્યે દલીલ કરી હતી કે એફ.આઇ.આર. દાખલ કરવામાં વિલંબ, બળાત્કારના સ્થળ અંગેના નિવેદનમાં વિસંગતતા, અમુક સાક્ષીઓને ન તપાસવા, ભોગ બનનારનું કૌમાર્ય પટલ (હાઇમેન) પડી જવાથી ફાટી ગયું હોઈ શકે, આરોપીના ગુપ્તાંગ પર સંબંધિત ઈજાની ગેરહાજરી અને આરોપી માનસિક વિકૃતિથી પીડાતો હોવાના કારણોસર સામાવાળાની અપીલ મંજૂર કરવામાં હાઇકોર્ટે ભૂલ કરી હતી.

અપીલ મંજૂર કરતા, કોર્ટે

ઠેરવેલ કે : ૧.૧. પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઇ.આર.) નોંધાવવામાં થયેલા વિલંબનો ઉપયોગ ફરિયાદપક્ષના કેસ પર શંકા કરવા અને માત્ર તે જ કારણસર તેને કાઢી નાખવા માટેના ઔપચારિક સૂત્ર તરીકે થઈ શકે નહીં. વિલંબની અસર કોર્ટને એ શોધવા માટે સતર્ક કરવાની હોય છે કે વિલંબ માટે કોઈ ખુલાસો રજૂ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ, અને જો રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે સંતોષકારક છે કે નહીં. જો ફરિયાદપક્ષ વિલંબનો સંતોષકારક ખુલાસો કરવામાં નિષ્ફળ જાય અને આવા વિલંબના કારણે ફરિયાદપક્ષની રજૂઆતમાં બનાવટ કે વધારો થવાની શક્યતા હોય, તો વિલંબ ફરિયાદપક્ષના

કેસ માટે ઘાતક નીવડશે. જોકે, જો કોર્ટને સંતોષ થાય તે રીતે વિલંબનો ખુલાસો કરવામાં આવે, તો વિલંબ પોતે જ સમગ્ર ફરિયાદપક્ષના કેસને ન માનવા અને કાઢી નાખવા માટેનું કારણ બની શકે નહીં. ગુના પછી તરત જ બનેલી અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓ દ્વારા વણ  વવામાં આવેલી ઘટનાઓનો ક્રમ એકદમ સહજ જણાય છે અને વિલંબ માટે સંતોષકારક ખુલાસો પૂરો પાડે છે. હાઈકોર્ટે રજૂ કરવામાં આવેલા ખુલાસામાં જોયું નથી અને વિલંબ વણસમજાયેલો રહ્યો હોવાનું અને તેથી ફરિયાદપક્ષના કેસ માટે ઘાતક હોવાનું અત્યંત ઉપરછલ્લું તારણ નોંધ્યું છે. તે સામાન્ય જાણકારીની બાબત છે અને ન્યાયિક રીતે નોંધાયેલી હકીકત પણ છે કે બળાત્કાર જેવી ઘટનાઓમાં, અને ખાસ કરીને જ્યારે ગુનો કરનાર વ્યક્તિ પરિવારનો સભ્ય હોય અથવા તેની સાથે સંબંધિત હોય, ત્યારે તેમાં પરિવારની આબરૂ સંકળાયેલી હોય છે અને તેથી ભોગ બનનારના પરિવાર તરફથી પોલીસમાં બાબતની જાણ કરવામાં અને તેને કોર્ટમાં લઈ જવામાં ખચકાટ હોય છે. એફ.આઈ.આર. કરવામાં થયેલા વિલંબનો સંતોષકારક ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી તેનાથી ફરિયાદપક્ષના કેસને કોઈ નુકસાન થતું નથી.

પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુરમીત સિંહ અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૪ અને હરપાલ સિંહ, [૧૯૮૧] એસ.સી.સી. ક્રિમિનલ ૨૦૮, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૨. ભોગ બનનારની માતા, જે નજરે જોનાર સાક્ષી નથી, તેના દ્વારા આપવામાં આવેલા નિવેદનમાં રહેલી નજીવી વિસંગતતાનું કોઈ મહત્વ ન હતું અને જ્યારે તેના દ્વારા આપવામાં આવેલું ઘટનાનું એકંદર વર્ણન સહજ અને વિશ્વાસપાત્ર જણાયું હોય ત્યારે તેનાથી ફરિયાદપક્ષના કેસમાં કોઈ ત્રુટિ સર્જાતી નથી. ટ્રાયલ કોર્ટે રજૂ થયેલા પુરાવા અને કરવામાં આવેલા અવલોકન પર આધાર રાખીને સાચું જ અવલોકન કર્યું હતું કે ઓરડો અને લિન્ટલ (અગાશી/છજું) એકબીજાની નજીક આવેલા છે અને તેથી કહેવાતી વિસંગતતા બિનમહત્વપૂર્ણ અને નજીવી હતી. ટ્રાયલ કોર્ટના આ તારણની અવગણના કરવામાં હાઇકોર્ટ સાચી ન હતી.

૧.૩. મહત્વના સાક્ષીને ન તપાસવા એ રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ જુબાની ગમે તેટલી સહજ, વિશ્વાસપાત્ર અને પ્રતીતિકર હોય તો પણ તેનું વજન કાઢી નાખવા માટેનું કોઈ ગાણિતિક સૂત્ર નથી. ફરિયાદપક્ષ વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલા કોર્ટ સમક્ષથી મહત્વના સાક્ષીને રોકી રાખવાના આક્ષેપની ચકાસણી દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગોની પશ્ચાદભૂમિકામાં કરવી જોઈએ જેથી તે શોધી શકાય કે સાક્ષીઓ કોર્ટમાં તપાસવા માટે ઉપલબ્ધ હતા કે કેમ અને તેમ છતાં ફરિયાદપક્ષ દ્વારા તેમને રોકી રાખવામાં આવ્યા હતા. કોર્ટે રજૂ કરવામાં આવેલા અને રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવાની વિશ્વસનીયતાનું મૂલ્યાંકન કરવાનું હોય છે. જો કોર્ટને રજૂ કરવામાં આવેલો પુરાવો આધાર રાખવા યોગ્ય જણાય, તો અન્ય સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ હોય, જેમને પણ તપાસી શકાયા હોત પરંતુ તપાસવામાં આવ્યા ન હોય તેમ છતાં તે જુબાની સ્વીકારવી જોઈએ અને તેના પર કાર્યવાહી કરવી

જોઈએ. જોકે, જો ઉપલબ્ધ પુરાવો કોઈ ત્રુટિથી દૂષિત હોય અથવા અન્ય પુરાવા, જે ઉપલબ્ધ હોવા છતાં કોર્ટ સમક્ષથી રોકી રાખવામાં આવ્યા હોય તેની ગેરહાજરીમાં સ્વીકારી શકાય તેમ ન હોય, તો આવા સાક્ષીઓને ન તપાસવા બદલ ફરિયાદપક્ષ વિરુદ્ધ વિપરીત અનુમાન તારવવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઈ શકે છે. જો ભોગ બનનારની જુબાની સહજ, વિશ્વાસપાત્ર અને આધાર રાખવા યોગ્ય જણાય તો તબીબી પુરાવા અને રાસાયણિક પરીક્ષણના અહેવાલ વગેરે જેવા અન્ય સંજોગોથી સમર્થિત ભોગ બનનારની એકમાત્ર જુબાની પર બળાત્કારના ગુના બદલ દોષિત ઠેરવી શકાય છે. વર્તમાન કેસમાં, આરોપી સગો હોવાથી અને જેમને તપાસવામાં ન આવ્યા હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો તે અન્ય નાની છોકરીઓ તે જ પરિવારની હોવાથી, એવી અપેક્ષા રાખવી વ્યર્થ છે કે આવી છોકરીઓને તેમના માતા–પિતા દ્વારા સાક્ષી તરીકે તપાસવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હોત, અને જો પરવાનગી આપવામાં આવી હોત, તો તેઓ કોર્ટમાં મુક્તપણે જુબાની આપી શકી હોત. આવા સાક્ષીઓને ન તપાસવા બદલ ફરિયાદપક્ષ વિરુદ્ધ વિપરીત અનુમાન તારવવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી.

પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુરમીત સિંહ અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૪; રાજસ્થાન રાજ્ય વિરુદ્ધ એન.કે., [૨૦૦૦] ૫ એસ.સી.સી. ૩૦; હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ લેખ રાજ અને અન્ય, [૨૦૦૦] ૧ એસ.સી.સી. ૨૪૭ અને મદન ગોપાલ કક્કડ વિરુદ્ધ નવલ દુબે અને અન્ય, [૧૯૯૨] ૩ એસ.સી.સી. ૨૦૪, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૪. પ્રવેશ (પેનિટ્રેશન) પ્રસ્થાપિત કરવા માટે ભોગ બનનારના ગુપ્તાંગમાં શુક્રાણુઓ (સ્પર્મેટોઝોઆ) મળી આવવા અનિવાર્ય નથી. એવા અનેક પરિબળો છે જે શુક્રાણુઓની હાજરીને નકારી શકે છે. કૌમાર્ય પટલ (હાઇમેન) ફાટ્યા વગર યોનિમાં શિશ્નનો સહેજ પણ પ્રવેશ બળાત્કાર બને છે. એવું દર્શાવવા માટે કોઈ સામગ્રી નથી કે ભોગ બનનારના કૌમાર્ય પટલ પર જોવા મળેલા સ્વરૂપની ઈજા પડી જવાથી થઈ હતી. બાળકોના કિસ્સામાં, જેઓ કોઈપણ પ્રતિકાર કરવા અસમર્થ હોય છે, બાહ્ય હિંસાના નિશાન ન પણ મળે. તે સાચું છે કે આરોપીના શરીર પર બાહ્ય ઈજાના નિશાન મળી આવ્યા નથી પરંતુ માત્ર તેનાથી જ ફરિયાદપક્ષનો કેસ નકારી શકાતો નથી.

નારાયણમ્મા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, [૧૯૯૪] ૫ એસ.સી.સી. ૭૨૮ અને મદન ગોપાલ કક્કડ વિરુદ્ધ નવલ દુબે, [૧૯૯૨] ૩ એસ.સી.સી. ૨૦૪, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

મોદીઝ મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડન્સ, ૨૨મી આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૫૦૨, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૫. આરોપીની માનસિક સ્થિતિના સંબંધમાં, રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીના આધારે, આ કોર્ટ પ્રથમદર્શી રીતે પણ એવું માનવા તૈયાર નથી કે આરોપી મનની અસ્થિરતાથી પીડાતો હતો અને તે પણ એવા સ્વરૂપની કે જેણે તેને કાયદા મુજબ ખોટા અને સાચા વચ્ચેનો ભેદ પારખવા માટે અસમર્થ બનાવી દીધો હોત.

**ડાહ્યાભાઈ છગનભાઈ ઠક્કર વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, (૧૯૬૪) ૨ ક્રિ.એલ.જે. ૪૭૨ અને પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુરમીત સિંહ અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૪, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.**

**મેડિકલ લીગલ ડિક્શનરી, સ્લોન–ડોકલેન્ડ પૃષ્ઠ ૬૨૮, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.**

ક્રિમિનલ અપીલ હકૂમત: ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૬૪૯/૧૯૯૬.

હિમાચલ પ્રદેશ હાઇકોર્ટના ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૨૩/૧૯૯૫ માં તારીખ ૨૨.૧૨.૧૯૯૫ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

અપીલકર્તા તરફથી અનિલ સોની અને સુશ્રી મીનાક્ષી અરોરા.

સામાવાળા તરફથી એ.કે. પાંડા, શ્રીશ કુમાર મિશ્રા, કિશોર કુમાર પટેલ, ટી.કે. પ્રધાન અને નરેશ કે. શર્મા.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ આર.સી. લાહોટી દ્વારા આપવામાં આવેલ.

આરોપી–સામાવાળા પર તારીખ ૨૯.૧૦.૧૯૯૧ ના રોજ સાંજે આશરે ૬.૩૦ વાગ્યે બારુ ગામ ખાતે ભોગ બનનાર ફરિયાદી (પ્રોસિક્યુટ્રિક્સ), જે પ વર્ષ અને ૬ મહિનાની વયની બાળા હતી, તેની સાથે બળજબરીથી જાતીય સંભોગ કરવા બદલ આઇ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. ટ્રાયલ દરમિયાન, વિદ્વાન સેશન્સ જજને આરોપી દોષિત જણાયો હતો

અને તેને ૧૦ વર્ષની મુદત માટે સખત કેદની સજા ભોગવવા અને રૂ. ૫,૦૦૦ નો દંડ ભરવા અને દંડ ભરવામાં કસૂર થયે વધુ ૬ મહિનાની મુદત માટે સખત કેદની સજા ભોગવવાનો હુકમ કર્યો હતો. દંડની રકમ, જો વસૂલ થાય, તો ભોગ બનનાર ફરિયાદીની માતાને ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. આરોપી–સામાવાળાએ અપીલ દાખલ કરી હતી. હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે તારીખ ૨૨.૧૨.૧૯૯૫ ના ચુકાદા દ્વારા અપીલ મંજૂર કરી છે, દોષિત ઠેરવતો હુકમ રદ કર્યો છે અને આરોપી–સામાવાળાને મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે. તેનાથી નારાજ થઈને, હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય ખાસ પરવાનગીથી અપીલમાં આવ્યું છે જે પરવાનગી આપવામાં આવી છે.

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ એ ભોગ બનનાર ફરિયાદીની માતા છે. બનાવની તારીખના થોડા વર્ષો પહેલાં તેના પતિનું અવસાન થયું હતું. તે કૌટુંબિક મકાનમાં રહેતી હતી. જોકે, તેના સસરા, તેના બે જેઠ અને તે પોતે રહેઠાણમાં અલગ થઈ ગયા હતા અને તેઓ મકાનના ત્રણ અલગ–અલગ ભાગોમાં રહેતા હતા. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ને એક પુત્ર અને બે પુત્રીઓ છે. ભોગ બનનાર ફરિયાદી ત્રણેય બાળકોમાં સૌથી નાની છે. આરોપી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના જેઠ એટલે કે તેના સ્વર્ગસ્થ પતિના ભાઈની પત્નીનો ભાઈ છે. આરોપી, સગો હોવાથી, અવારનવાર ઘરની મુલાકાત લેતો હતો. ફરિયાદપક્ષ અનુસાર બનાવની તારીખે, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ઘાસ કાપવા માટે ખેતરોમાં ગઈ હતી. તેનો પુત્ર અને મોટી પુત્રી તેની સાથે ગયા હતા. તેઓ સાંજે આશરે ૭ વાગ્યે ઘરે પરત ફર્યા હતા. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ એ, પરત ફર્યા બાદ,

પોતાની સૌથી નાની પુત્રીને મકાનના લિન્ટલ (અગાશી/છજા) પર ખાટલા નીચે પડેલી જોઈ હતી. તેના સલવાર અને શર્ટ પર લોહીના ડાઘ હતા. ખાટલા પર પડેલી ચાદર અને ટુવાલ પર લોહી હતું. તેણે ભોગ બનનાર બાળકીના ગુપ્તાંગમાં જોયું અને ત્યાં લોહી અને સોજો જોવા મળ્યો. પૂછવામાં આવતા, ભોગ બનનાર ફરિયાદીએ માતાને કહ્યું કે જ્યારે તે રમી રહી હતી ત્યારે આરોપીએ તેની સાથે "બુરા કામ" (પાપકૃત્ય) કર્યું હતું. માતા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ એ બીજા દિવસે સવારે તેના સાસુ–સસરા અને જેઠાણી (એટલે કે પતિના ભાઈની પત્ની) ને બનાવ અંગે વાત કરી હતી. આરોપીના પિતાને બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને આરોપીએ જે કર્યું હતું તે જણાવાયું હતું. આરોપીના પિતાએ એમ કહીને પોતાના પુત્રનો બચાવ કર્યો હતો કે તે આવા ખોટા કૃત્યમાં સંડોવાઈ શકે નહીં. ત્રીજા દિવસે, સવારના સમયે, જ્યારે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ પોલીસ સ્ટેશને જઈ રહી હતી, ત્યારે ગામની પંચાયતના સભ્ય રુલ્દુ રામ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૯ તેને રસ્તામાં મળ્યા હતા અને તેની સાથે સહમત થઈને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ને પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવવાની સલાહ આપી હતી. બનાવની એફ.આઇ.આર. તારીખ ૩૧.૧૦.૧૯૯૧ ની સવારે નોંધાવવામાં આવી હતી. આઇ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ ગુનો નોંધવામાં આવ્યો હતો અને તપાસ શરૂ કરવામાં આવી હતી.

તારીખ ૩૧.૧૦.૧૯૯૧ ના રોજ બપોરે ૧૨.૧૫ વાગ્યે ડો. મુદિતા ગુપ્તા, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૫ એ, ભોગ બનનાર ફરિયાદીનું મેડિકો–લીગલ પરીક્ષણ કર્યું હતું અને તેના શરીર પર નીચે મુજબની ઈજાઓ જણાઈ હતી :

સ્થાનિક તપાસ – કોઈ બાહ્ય ઈજા નથી.

લેબિયા (યોનિ–ઓષ્ઠ) ખસેડતા – લાલાશ (એરિથેમા) જોવા મળી.

કૌમાર્ય પટલ (હાઈમેન) ફાટેલું – અનિયમિત કિનારીઓ.

યોનિમાર્ગની પાછળની દીવાલમાં આશરે ૦.૫ સે.મી. લંબાઈનો ચીરો.

લોહીની ગાંઠ જોવા મળી નથી. રુઝ આવવાના કોઈ પુરાવા નથી, પરુ–દુર્ગંધ જોવા મળેલ નથી.

દુખાવો (ટેન્ડરનેસ). કોઈ શુક્રાણુ જોવા મળ્યા નથી.

ડો. મુદિતા ગુપ્તા દ્વારા નોંધવામાં આવેલા અવલોકનો એ હતા કે ભોગ બનનાર ફરિયાદીએ બનાવના બીજા દિવસે પોતાના કપડાં બદલ્યા હતા અને સ્નાન પણ કર્યું હતું. ભોગ બનનારે બનાવના આશરે એક કલાક પછી પેશાબ અને મળત્યાગ કર્યો હતો. ભોગ બનનારના શરીરના કોઈપણ ભાગ પર કોઈ બાહ્ય ઈજા ન હતી. ડો. મુદિતા ગુપ્તાએ અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે તારીખ ૨૯.૧૦.૧૯૯૧ ના રોજ ભોગ બનનાર ફરિયાદી પર બળાત્કાર થયો હોવાની શક્યતા નકારી શકાય નહીં.

આરોપીની તારીખ ૩૧.૧૦.૧૯૯૧ ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તે જ દિવસે તેનું મેડિકો–લીગલ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું.

આરોપીની તપાસ કરનાર ડો. જગદીશ ગુપ્તા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૬ એ તેમના મેડિકો–લીગલ પરીક્ષણનું પરિણામ નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું:–

દર્દીનું સામાન્ય વર્તન સામાન્ય હતું. માનસિક સ્થિતિ સામાન્ય હતી. છેલ્લા પાંચ દિવસથી સ્નાન કર્યું નથી. ઘણી વખત પેશાબ કર્યો છે. સામાન્ય રીતે મળત્યાગ કરે છે.

દર્દીના શરીર પર, કપડાં અને અંતર્વસ્ત્રો પર કોઈ ડાઘ જોવા મળ્યા નથી.

ગુપ્તાંગ પર ઈજાના કોઈ નિશાન હાજર ન હતા.

કોઈ ગુપ્ત રોગ (વેનેરીઅલ ડિસીઝ) જણાયો નથી.

ગુપ્તાંગની તપાસ કરતા, પ્યુબિક વાળ હાજર હતા. શિશ્ન સામાન્ય, આગળની ચામડી (પ્રિપ્યુસ) પાછળ ખસેલી, ફ્રેનમ સામાન્ય. વૃષણ સામાન્ય હતા. તેના શરીર પર નીચે મુજબની ઈજાઓ હાજર હતી:–

પીઠ, નિતંબ અને જાંઘના પાછળના–અંદરના ભાગ પર અનેક ઉઝરડા/મૂઢમાર (કન્ટ્યુઝન્સ), જેમાંથી કેટલાક ચોક્કસ ભાતવાળા હતા. રંગે લાલાશ પડતા.

ડો. જગદીશ ગુપ્તાએ અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે આરોપી જાતીય સંભોગ કરવા માટે સક્ષમ ન હતો તેવું સૂચવતું કંઈ જ ન હતું.

ટ્રાયલ વખતે ભોગ બનનાર ફરિયાદી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૭ તરીકે હાજર થઈ હતી અને તેની માતાને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ તરીકે તપાસવામાં આવી હતી. ભોગ બનનાર ફરિયાદી તેની તપાસ સમયે ૮ વર્ષની વયની હતી. કોર્ટે સાક્ષીની પ્રાથમિક તપાસ હાથ ધરી હતી અને અવલોકન કર્યું હતું કે સાક્ષી સોગંદનું પવિત્ર મહત્વ સમજે છે અને ત્યારબાદ તેને સોગંદ લેવડાવ્યા પછી તેની તપાસ કરવાની કાર્યવાહી હાથ ધરી હતી. તેણીએ જણાવ્યું હતું કે આરોપી તેનાથી પરિચિત હતો કારણ કે તે તેની માસીનો ભાઈ હતો અને તેની પડોશમાં રહેતી તેની માસીને ત્યાં તેની અવરજવર હતી. બનાવની તારીખે અને સમયે આરોપી તેની માતા અથવા પરિવારના અન્ય કોઈ સભ્યની ગેરહાજરીમાં તેના ઘરે આવ્યો હતો, તેના સલવારનું નાડું ખોલી નાખ્યું હતું અને પોતાના કચ્છા (અન્ડરવેર) નું નાડું પણ ખોલી નાખ્યું હતું. ત્યારબાદ આરોપીએ પોતાનું અંગ તેણીના ગુપ્તાંગમાં નાખ્યું હતું. વિદ્વાન સેશન્સ જજે સાક્ષીના નિવેદનમાં નોંધ્યું છે કે સાક્ષીએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે આરોપીએ પોતાનું શિશ્ન તેણીના ગુપ્તાંગમાં પ્રવેશ કરાવ્યું હતું અને આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કૃત્યના કારણે તેણીના શરીરમાંથી લોહી નીકળવા લાગ્યું હતું. આરોપી બનાવના સ્થળે એક કે બે મિનિટ રહ્યો હતો અને ત્યારબાદ ભાગી ગયો હતો. જ્યારે આરોપી દ્વારા આ કૃત્ય કરવામાં આવ્યું ત્યારે તેણીને પીડા થઈ હતી. આરોપીએ ભોગ બનનાર ફરિયાદીને મકાનના લિન્ટલ પર પાથરેલા ખાટલા પર સુવડાવી હતી. તે સમયે સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હતો અને અંધારું ફેલાવા લાગ્યું હતું. માતા રાત્રે આશરે ૮ વાગ્યે ઘરે પરત ફરી હતી ત્યારે તેણીએ તેને બનાવ વર્ણવ્યો હતો. ભોગ બનનાર

ફરિયાદીની માતા, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ એ ભોગ બનનારની રજૂઆતને સમર્થન આપ્યું છે.

અનુક્રમે ભોગ બનનાર ફરિયાદી અને આરોપીની તપાસ કરનાર તબીબો સાક્ષી પાંજરામાં હાજર થયા હતા અને ઉપર નોંધ્યા મુજબ તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા સંબંધિત મેડિકો–લીગલ પરીક્ષણોના પરિણામો અને અવલોકનો જણાવ્યા હતા. રુલ્દુ રામ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૯ એ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ની રજૂઆતને સમર્થન આપ્યું હતું. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના જેઠાણી શ્રીમતી પ્રેમી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૮ તરીકે સાક્ષી પાંજરામાં હાજર થયા હતા પરંતુ તે ફરી ગયા હતા (હોસ્ટાઇલ જાહેર થયા હતા) અને બનાવ અંગે કોઈપણ જાણકારી હોવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. વિદ્વાન સેશન્સ જજને જણાયું હતું કે ફરિયાદપક્ષની વાત ફરિયાદપક્ષના પુરાવાથી સંપૂર્ણપણે પ્રસ્થાપિત થઈ છે. તેમને ભોગ બનનાર ફરિયાદી અને તેની માતા સાચા સાક્ષીઓ અને વિશ્વાસ મૂકવાને પાત્ર જણાયા હતા. ભોગ બનનાર ફરિયાદીની રજૂઆતને તેની માતાની જુબાનીથી સમર્થન મળ્યું હતું અને માતાની જુબાનીને ગામના પંચ રુલ્દુ રામ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૯ ના નિવેદન અને એફ.આઇ.આર. થી સમર્થન મળ્યું હતું. વિદ્વાન સેશન્સ જજને એ પણ જણાયું હતું કે તબીબી જુબાની ભોગ બનનાર ફરિયાદી દ્વારા આપવામાં આવેલી બનાવની રજૂઆતને સમર્થન આપે છે. ભોગ બનનાર ફરિયાદીના કપડાં લોહીવાળા હતા. બનાવ સમયે ભોગ બનનાર ફરિયાદીએ પહેરેલો અને પોલીસ દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવેલો સલવાર રાસાયણિક પરીક્ષણ માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો. પંજાબ રાજ્યના કેમિકલ

એક્ઝામિનરના અહેવાલ મુજબ ભોગ બનનાર ફરિયાદીના શર્ટ અને આરોપીના અન્ડરવેર પર નહીં પરંતુ સલવાર પર શુક્રાણુઓ (સ્પર્મેટોઝોઆ) મળી આવ્યા હતા. વિદ્વાન સેશન્સ જજે આરોપીને દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ તેને સજા ફટકારી હતી.

હાઇકોર્ટના ચુકાદાનું અવલોકન કરતા જણાય છે કે એફ.આઇ.આર. નોંધાવવામાં વિલંબ, ભોગ બનનાર ફરિયાદી પર જ્યાં બળાત્કાર થયો હતો તે ચોક્કસ સ્થળના ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ દ્વારા કરવામાં આવેલા વર્ણનમાં ફેરફાર (એટલે કે બનાવના સ્થળમાં ફેરબદલ), અને બનાવના થોડા સમય પહેલાં ભોગ બનનાર ફરિયાદી સાથે રમી રહેલી બે કે ત્રણ નાની છોકરીઓને ન તપાસવી – એ એવા પરિબળો છે, જેણે હાઇકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓને ફરિયાદપક્ષની વાત શંકાસ્પદ હોવાનો અભિપ્રાય બાંધવા માટે પ્રેર્યા છે. વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ એ પણ નોંધ્યું છે કે ભોગ બનનાર ફરિયાદીનું કૌમાર્ય પટલ (હાઇમેન) પડી જવાથી પણ ફાટી ગયું હોઈ શકે છે અને આરોપીના ગુપ્તાંગ પર કોઈ સંબંધિત ઈજા ન હતી, જે પરિબળોએ એકસાથે મળીને ફરિયાદપક્ષની વાતને શંકાસ્પદ બનાવી દીધી હતી.

અહીં તે ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે કે સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૩ હેઠળના પોતાના નિવેદનમાં આરોપીએ ફરિયાદપક્ષની વાતનો ઇનકાર કર્યો હતો અને નિવેદનના અંતે જણાવ્યું હતું કે બનાવ સમયે તે માનસિક વિકૃતિથી પીડાતો હતો. જ્યારે વિદ્વાન સેશન્સ જજને આરોપી દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો

બચાવ કોઈ મહત્વનો જણાયો ન હતો, ત્યારે હાઇકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ અવલોકન કર્યું છે કે બનાવ પહેલાં અને પછી સ્કિઝોફ્રેનિયાથી પીડાતા અપીલકર્તાની માનસિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા "ગુનાના એક અથવા વધુ તત્વો અંગે વ્યાજબી શંકા રહે છે". આવા અવલોકનના સમર્થનમાં હાઇકોર્ટે ડાહ્યાભાઈ છગનભાઈ ઠક્કર વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, (૧૯૬૪) ૨ ક્રિ.એલ.જે. ૪૭૨ માં આ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ લીધો છે.

અમે પક્ષકારોના વિદ્વાન કાઉન્સેલને સાંભળ્યા છે. હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી અનિલ સોનીએ હાઇકોર્ટના ચુકાદા પર જોરદાર પ્રહાર કરતા રજૂઆત કરી છે કે ઉપલબ્ધ પુરાવાના આધારે વિદ્વાન સેશન્સ જજ દ્વારા પહોંચવામાં આવેલા તારણોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાને પાત્ર ન હતા અને હાઇકોર્ટનો ચુકાદો વિકૃતતાની હદને સ્પર્શે છે. જ્યાં એક કુમળી વયની નિર્દોષ બાળા પર તેના જ ઘરમાં તેના દૂરના સગા દ્વારા બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હોય તેવા ગંભીર આરોપમાંથી તદ્દન અયોગ્ય રીતે નિર્દોષ છુટકારો થવાથી ન્યાયની ગંભીર નિષ્ફળતા સર્જાઈ છે અને તેથી હાઇકોર્ટનો ચુકાદો રદ કરવાને પાત્ર છે, તેવી રજૂઆત રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સેલે કરી હતી. સામાવાળા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી શ્રીશ કુમાર મિશ્રાએ હાઇકોર્ટના ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું છે. સામસામી રજૂઆતો પર કાળજીપૂર્વક વિચારણા કર્યા બાદ, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે અપીલ મંજૂર કરવાને પાત્ર છે અને હાઇકોર્ટનો ચુકાદો રદ કરવાને પાત્ર છે. અમે કરવામાં આવેલી રજૂઆત પર અમારી ગંભીર વિચારણા કરી છે અને અમારા ન્યાયિક અંતરાત્માને સંતોષવા

માટે સ્વતંત્ર રીતે પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કર્યું છે. ફરિયાદપક્ષની વાત પર શંકા કરવામાં હાઇકોર્ટ પાસે જે કારણો પ્રભાવી રહ્યા છે તે દરેક કારણોની અમે ચર્ચા કરીએ છીએ.

એફ.આઇ.આર. નોંધાવવામાં થયેલા વિલંબનો ઉપયોગ ફરિયાદપક્ષના કેસ પર શંકા કરવા અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવવામાં વિલંબના જ કારણસર તેને કાઢી નાખવા માટેના ઔપચારિક સૂત્ર તરીકે થઈ શકે નહીં. વિલંબની અસર કોર્ટને એ શોધવા માટે સતર્ક કરવાની હોય છે કે વિલંબ માટે કોઈ ખુલાસો રજૂ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ, અને જો રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે સંતોષકારક છે કે નહીં. જો ફરિયાદપક્ષ વિલંબનો સંતોષકારક ખુલાસો કરવામાં નિષ્ફળ જાય અને આવા વિલંબના કારણે ફરિયાદપક્ષની રજૂઆતમાં બનાવટ કે વધારો થવાની શક્યતા હોય, તો વિલંબ ફરિયાદપક્ષ માટે ઘાતક નીવડશે. જોકે, જો કોર્ટને સંતોષ થાય તે રીતે વિલંબનો ખુલાસો કરવામાં આવે, તો વિલંબ પોતે જ સમગ્ર ફરિયાદપક્ષના કેસને ન માનવા અને કાઢી નાખવા માટેનું કારણ બની શકે નહીં. વર્તમાન કેસમાં, ભોગ બનનાર ફરિયાદીની માતા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ વિધવા છે. આરોપી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના સ્વર્ગસ્થ પતિના ભાઈનો નજીકનો સગો છે. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ને દેખીતી રીતે જ પોલીસ સ્ટેશનમાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવવામાં તેની સાથે આવવા અથવા ઓછામાં ઓછી તેની મદદ કરવા માટે તેના સાસરિયાઓના બનેલા પરિવારના સભ્યોની જરૂર હતી. બનાવ ગામડામાં બન્યો હોવાથી, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના સાસરિયાઓના અભિગમમાં પ્રથમ આરોપીના

પિતાને બોલાવવામાં અને તેમના પુત્રએ જે કર્યું હતું તેની તેમને ફરિયાદ કરવામાં ગ્રામીણ માનસિકતા પ્રદર્શિત થઈ હતી. બનાવના બીજા દિવસે તે એક અપ્રિય કૌટુંબિક બાબત બની રહી હતી જેને પરિવારની ચાર દીવાલોની અંદર, જો પતાવી શકાય તો, પતાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. તે નિષ્ફળ રહ્યો. ત્યારબાદ જ ફરિયાદી, જે વિધવા સ્ત્રી છે, તદ્દન એકલી પડી જતાં અને પરિવારનો કોઈ પુરુષ સભ્ય તેની સાથે આવવા તૈયાર ન હોવાથી, એકલી જ પોલીસ સ્ટેશન જવા નીકળી હતી. તેને ગામના પંચ રુલ્દુ રામ દ્વારા નૈતિક સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું, જેના પગલે બનાવનો અહેવાલ નોંધાવવામાં આવ્યો હતો. ગુના પછી તરત જ બનેલી અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓ દ્વારા વર્ણવવામાં આવેલી ઘટનાઓનો ક્રમ એકદમ સહજ જણાય છે અને વિલંબ માટે સંતોષકારક ખુલાસો પૂરો પાડે છે. વિદ્વાન સેશન્સ જજને તે મુજબ જ જણાયું હતું. હાઇકોર્ટે રજૂ કરવામાં આવેલા ખુલાસામાં જોયું નથી અને વિલંબ "વણસમજાયેલો" રહ્યો હોવાનું અને તેથી ફરિયાદપક્ષના કેસ માટે ઘાતક હોવાનું અત્યંત ઉપરછલ્લું તારણ નોંધ્યું છે. તે સામાન્ય જાણકારીની બાબત છે અને ન્યાયિક રીતે નોંધાયેલી હકીકત પણ છે કે બળાત્કાર જેવી ઘટનાઓમાં, અને ખાસ કરીને જ્યારે ગુનો કરનાર વ્યક્તિ પરિવારનો સભ્ય હોય અથવા તેની સાથે સંબંધિત હોય, ત્યારે તેમાં પરિવારની આબરૂ સંકળાયેલી હોય છે અને તેથી ભોગ બનનારના પરિવાર તરફથી પોલીસમાં બાબતની જાણ કરવામાં અને તેને કોર્ટમાં લઈ જવામાં ખચકાટ હોય છે. એફ.આઇ.આર. નોંધાવતા પહેલાં શાંત ચિત્તે વિચારણા થઈ શકે છે. આવા અવલોકનો આ કોર્ટ દ્વારા પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ

ગુરમીત સિંહ અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૪ માં અને હરપાલ સિંહ, [૧૯૮૧] એસ.સી.સી. ક્રિમિનલ ૨૦૮ ના કેસમાં પણ કરવામાં આવ્યા હોવાનું જણાય છે. અમને સંતોષ છે કે એફ.આઇ.આર. કરવામાં થયેલા વિલંબનો સંતોષકારક ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી તેનાથી ફરિયાદપક્ષના કેસને કોઈ નુકસાન થતું નથી.

હાઇકોર્ટના જણાવ્યા અનુસાર, એફ.આઇ.આર. માં બળાત્કારનો બનાવ મકાનના પ્રથમ માળે આવેલા ઓરડામાં બન્યો હોવાનું જણાવાયું છે પરંતુ કોર્ટમાં નોંધાયેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના નિવેદન મુજબ, ભોગ બનનાર ફરિયાદી પર મકાનના લિન્ટલ (અગાશી/છજા) પર ખુલ્લામાં બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હતો, આમ હાઇકોર્ટના જણાવ્યા અનુસાર, બનાવના સ્થળ અંગે શંકા ઉપસ્થિત થઈ હતી જે ફરિયાદપક્ષની વાતમાં એક ત્રુટિ હતી. ઓરડો અને લિન્ટલ એકબીજાની નજીક આવેલા છે. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ બનાવની નજરે જોનાર સાક્ષી નથી. જ્યારે તે ઘરે પહોંચી ત્યારે તેણે તેની પુત્રી, જે બળાત્કારનો ભોગ બનનાર છે, તેને મકાનના લિન્ટલ પર ખાટલા નીચે પડેલી જોઈ હતી. સ્થળના નકશાનું અવલોકન કરતા જણાય છે કે બંને સ્થળો વચ્ચેનું અંતર નજીવું છે. તદુપરાંત, નજરે જોનાર સાક્ષી ન હોય તેવી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના મુખેથી આવતી આવી નજીવી વિસંગતતાનું કોઈ મહત્વ ન હતું અને જ્યારે તેના દ્વારા આપવામાં આવેલું ઘટનાનું એકંદર વર્ણન સહજ અને વિશ્વાસપાત્ર જણાયું હોય ત્યારે તેનાથી ફરિયાદપક્ષના કેસમાં કોઈ ત્રુટિ સર્જાતી નથી. તે નોંધવું સુસંગત છે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ માત્ર બળાત્કારનો ભોગ

બનનાર નાની બાળા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૭ ના નિવેદનને સમર્થન આપી રહી હતી અને તેણીનું નિવેદન નોંધનાર વિદ્વાન સેશન્સ જજને ભોગ બનનારની જુબાની અત્યંત સહજ અને વિશ્વાસ પ્રેરિત કરનારી જણાઈ હતી. વિદ્વાન સેશન્સ જજે પોતે બનાવના સ્થળનું નિરીક્ષણ કર્યું હતું અને પોતાની નિરીક્ષણ નોંધમાં અન્ય બાબતોની સાથે નોંધ્યું હતું કે અન્ય મકાનો થોડા અંતરે આવેલા હતા અને જ્યાં બનાવ બન્યો હતો તે મકાનની સૌથી નજીક આવેલું બીજું મકાન આશરે ૫૦ વાર દૂર હતું. સ્થળના નકશામાં દર્શાવ્યા મુજબ મુખ્ય રસ્તો મકાનથી ૧૦૦ કે ૧૫૦ વારના અંતરે હતો અને ત્યાં એક વૃક્ષ પણ હતું જે પ્રથમ માળના સ્થળના નકશામાં દર્શાવ્યા મુજબ મુખ્ય રસ્તાથી પ્રથમ માળ અને ઓરડાઓ તરફની દૃષ્ટિને અમુક અંશે અવરોધતું હતું. આમ, બનાવનું સ્થળ એકાંતવાળું હતું અને દૂરથી દેખાતું ન હતું. તપાસ અધિકારી દ્વારા પણ આવી જ હકીકતોની જુબાની આપવામાં આવી હતી. વિદ્વાન સેશન્સ જજે રજૂ થયેલા પુરાવા અને સ્થળ નિરીક્ષણ સમયે કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર આધાર રાખીને પોતાના ચુકાદામાં સાચું જ નોંધ્યું હતું કે ઓરડો અને લિન્ટલ એકબીજાની નજીક આવેલા છે અને તેથી કહેવાતી વિસંગતતા બિનમહત્વપૂર્ણ અને નજીવી હતી. ટ્રાયલ કોર્ટના આ તારણની અવગણના કરવામાં અથવા અન્યથા પણ આ નજીવા તફાવતને, જો તે ખરેખર તફાવત હોય તો પણ, ફરિયાદપક્ષના કેસમાં મોટી ખામી ગણવામાં હાઇકોર્ટ સાચી ન હતી. તે તેમ નથી.

જ્યાં સુધી અન્ય સાક્ષીઓને ન તપાસવા અને તેના પરથી હાઇકોર્ટ દ્વારા તારવવામાં આવેલા વિપરીત અનુમાનનો સંબંધ છે, અહીં ફરીથી અમે હાઇકોર્ટ

દ્વારા લેવામાં આવેલા અભિપ્રાય સાથે સહમત થવા તૈયાર નથી. ભોગ બનનાર ફરિયાદી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૭ એ જણાવ્યું છે કે બનાવના થોડા જ સમય પહેલાં તે તેની જ વયની ત્રણ નાની છોકરીઓ સાથે રમી રહી હતી અને જ્યારે આરોપીએ તેના પર બળાત્કાર ગુજાર્યો ત્યારે તેઓ હાજર હતી. છોકરીઓ પૈકીની એક છોકરીએ સાવરણી ઉપાડી હતી અને આરોપીને સાવરણી મારીને તેને ડરાવીને ભગાડવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. ભોગ બનનારની આ નાની બહેનપણીએ બૂમાબૂમ પણ કરી હતી પરંતુ પડોશમાંથી કોઈ સ્થળ પર આવ્યું ન હતું. આ છોકરીઓ બીજું કોઈ નહીં પરંતુ તેના કાકા/મોટા બાપાની જ પુત્રીઓ હતી. હાઇકોર્ટ જે જોવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે તે એ છે કે આ છોકરીઓ કુમળી વયની હતી અને તેમની પાસેથી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૭ પર આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા બળજબરીપૂર્વકના જાતીય સંભોગના કૃત્યનું વર્ણન કરવાની ભાગ્યે જ અપેક્ષા રાખી શકાય. બીજું, આ છોકરીઓ દેખીતી રીતે જ તેમના માતા–પિતાના પ્રભાવ હેઠળ રહેવાની હતી. અમે અગાઉ જ નોંધ્યું છે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૧ ના જેઠાણી ફરી ગયા છે (હોસ્ટાઇલ થયા છે) અને ફરિયાદપક્ષની રજૂઆતને સમર્થન આપ્યું નથી. આ નાની છોકરીઓ તેમના માતા–પિતાના પ્રભાવથી મુક્ત રહે અને કોર્ટમાં મુક્તપણે અને સાચી જુબાની આપે તેવી અપેક્ષા કેવી રીતે રાખી શકાય? મહત્વના સાક્ષીને ન તપાસવા એ ફરીથી રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ જુબાની ગમે તેટલી સહજ, વિશ્વાસપાત્ર અને પ્રતીતિકર હોય તો પણ તેનું વજન કાઢી નાખવા માટેનું કોઈ ગાણિતિક સૂત્ર નથી. ફરિયાદપક્ષ વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલા કોર્ટ સમક્ષથી મહત્વના સાક્ષીને રોકી રાખવાના આક્ષેપની ચકાસણી

દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગોની પશ્ચાદભૂમિકામાં કરવી જોઈએ જેથી તે શોધી શકાય કે સાક્ષીઓ કોર્ટમાં તપાસવા માટે ઉપલબ્ધ હતા કે કેમ અને તેમ છતાં ફરિયાદપક્ષ દ્વારા તેમને રોકી રાખવામાં આવ્યા હતા. કોર્ટે પ્રથમ રજૂ કરવામાં આવેલા અને રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવાની વિશ્વસનીયતાનું મૂલ્યાંકન કરવાનું હોય છે. જો કોર્ટને રજૂ કરવામાં આવેલો પુરાવો આધાર રાખવા યોગ્ય જણાય તો અન્ય સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ હોય જેમને પણ તપાસી શકાયા હોત પરંતુ તપાસવામાં આવ્યા ન હોય તેમ છતાં તે જુબાની સ્વીકારવી જોઈએ અને તેના પર કાર્યવાહી કરવી જોઈએ. જોકે, જો ઉપલબ્ધ પુરાવો કોઈ ત્રુટિથી દૂષિત હોય અથવા અન્ય પુરાવા જે ઉપલબ્ધ હોવા છતાં કોર્ટ સમક્ષથી રોકી રાખવામાં આવ્યા હોય તેની ગેરહાજરીમાં સ્વીકારી શકાય તેમ ન હોય તો આવા સાક્ષીઓને ન તપાસવા બદલ ફરિયાદપક્ષ વિરુદ્ધ વિપરીત અનુમાન તારવવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઈ શકે છે. હવે તે સુપ્રસ્થાપિત છે કે જો ભોગ બનનાર ફરિયાદીની જુબાની સહજ, વિશ્વાસપાત્ર અને આધાર રાખવા યોગ્ય જણાય તો તબીબી પુરાવા અને રાસાયણિક પરીક્ષણના અહેવાલ વગેરે જેવા અન્ય સંજોગોથી સમર્થિત ભોગ બનનાર ફરિયાદીની એકમાત્ર જુબાની પર બળાત્કારના ગુના બદલ દોષિત ઠેરવી શકાય છે. "જો ભોગ બનનાર ફરિયાદીનો પુરાવો વિશ્વાસ પ્રેરિત કરે, તો મહત્વની વિગતોમાં તેણીના નિવેદનના સમર્થનની અપેક્ષા રાખ્યા વગર તેના પર આધાર રાખવો જોઈએ. જો કોઈ કારણસર કોર્ટને તેણીની જુબાની પર સંપૂર્ણ આધાર રાખવાનું મુશ્કેલ જણાય, તો તે એવા પુરાવા શોધી શકે છે જે સહ–આરોપી (એકમ્પ્લિસ) ના કિસ્સામાં જરૂરી સમર્થનથી ઓછા હોવા છતાં,

તેણીની જુબાનીને ખાતરી બક્ષી શકે. ભોગ બનનાર ફરિયાદીની જુબાનીનું મૂલ્યાંકન સમગ્ર કેસની પશ્ચાદભૂમિકામાં થવું જોઈએ અને જાતીય સતામણી સંબંધિત કેસો હાથ ધરતી વખતે ટ્રાયલ કોર્ટે પોતાની જવાબદારી પ્રત્યે સભાન અને સંવેદનશીલ રહેવું જોઈએ."—આ પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુરમીત સિંહ અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૪ માં જાહેર કરવામાં આવેલો કાયદો છે. રાજસ્થાન રાજ્ય વિરુદ્ધ એન.કે., [૨૦૦૦] ૫ એસ.સી.સી. ૩૦; હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ લેખ રાજ અને અન્ય, [૨૦૦૦] ૧ એસ.સી.સી. ૨૪૭; મદન ગોપાલ કક્કડ વિરુદ્ધ નવલ દુબે અને અન્ય, [૧૯૯૨] ૩ એસ.સી.સી. ૨૦૪ પણ જુઓ. વર્તમાન કેસમાં અમારો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે આરોપી ભોગ બનનાર ફરિયાદીની માતાના સાસરિયાઓનો સગો હોવાથી અને જેમને તપાસવામાં ન આવ્યા હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તે અન્ય નાની છોકરીઓ આવા સાસરિયાઓના પરિવારની હોવાથી, એવી અપેક્ષા રાખવી વ્યર્થ છે કે આવી છોકરીઓને તેમના માતા-પિતા દ્વારા સાક્ષી તરીકે તપાસવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હોત, અને જો પરવાનગી આપવામાં આવી હોત, તો તેઓ કોર્ટમાં મુક્તપણે જુબાની આપી શકી હોત. આવા સાક્ષીઓને ન તપાસવા બદલ ફરિયાદપક્ષ વિરુદ્ધ વિપરીત અનુમાન તારવવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી.

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ ના મેડિકો-લીગલ પરીક્ષણ દરમિયાન ડો. મુદિતા ગુપ્તા દ્વારા કરવામાં આવેલા અને નોંધવામાં આવેલા અવલોકનો સ્પષ્ટપણે પ્રસ્થાપિત કરે છે કે ભોગ બનનાર ફરિયાદી પર બળાત્કાર ગુજારવામાં

આવ્યો હતો. ભોગ બનનાર ફરિયાદીએ પોતાના નિવેદનમાં "પ્રવેશ (પેનિટ્રેશન)" વિશે જણાવ્યું છે. પ્રવેશ પ્રસ્થાપિત કરવા માટે ભોગ બનનારના ગુપ્તાંગમાં શુક્રાણુઓ (સ્પર્મેટોઝોઆ) મળી આવવા અનિવાર્ય નથી. એવા અનેક પરિબળો છે જે શુક્રાણુઓની હાજરીને નકારી શકે છે. જુઓ નારાયણમ્મા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, [૧૯૯૪] ૫ એસ.સી.સી. ૭૨૮. કૌમાર્ય પટલ (હાઈમેન) ફાટ્યા વગર યોનિમાં શિશ્નનો સહેજ પણ પ્રવેશ બળાત્કાર બને છે. જુઓ મદન ગોપાલ કક્કડ વિરુદ્ધ નવલ દુબે – [૧૯૯૨] ૩ એસ.સી.સી. ૨૦૪. ડો. મુદિતા ગુપ્તાની ઊલટતપાસમાં કરવામાં આવેલું સૂચન કે ભોગ બનનાર ફરિયાદીના કૌમાર્ય પટલ પર જોવા મળેલા સ્વરૂપની ઈજા પડી જવાથી થઈ શકે છે તે આપણને ક્યાંય લઈ જતું નથી. પ્રથમ તો, ઊલટતપાસ દરમિયાન ભોગ બનનાર ફરિયાદી કે તેની માતાને આવું કોઈ સૂચન કરવામાં આવ્યું ન હતું. બીજું, જો ઈજા પડી જવાથી થઈ હોય, તો બાળા કે તેની માતા આરોપી પર બળાત્કારનો આરોપ મૂકીને તેને શા માટે સંડોવે? આવું અનુમાન તારવવા માટે રેકોર્ડ પર કંઈ જ નથી, એક સૂચન પણ નથી. સૂચનને સમર્થન આપતી અન્ય કોઈ સામગ્રીની ગેરહાજરીમાં ડો. ગુપ્તાને કરવામાં આવેલા સૂચનનો જવાબ ફરિયાદપક્ષના કેસને અવિશ્વસનીય બનાવી શકે નહીં. ભોગ બનનારના શરીર પર બાહ્ય હિંસાના નિશાનની ગેરહાજરી બાબતે પણ એવું જ છે. જે બાળકો કોઈપણ પ્રતિકાર કરવા અસમર્થ હોય તેમના કિસ્સામાં બાહ્ય હિંસાના નિશાન ન પણ મળે. (જુઓ મોદીઝ મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડન્સ, ૨૨મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૫૦૨). તે સાચું છે કે આરોપીના શરીર પર બાહ્ય ઈજાના નિશાન મળી આવ્યા નથી પરંતુ

માત્ર તેનાથી જ ફરિયાદપક્ષનો કેસ નકારી શકાતો નથી. મોદીએ અભિપ્રાય આપ્યો છે (જુઓ, મોદી એજન, પૃષ્ઠ ૫૦૯) કે પુખ્ત વયની વ્યક્તિ દ્વારા બાળ ભોગ બનનાર પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હોય તેવા કિસ્સામાં પણ તે જરૂરી નથી કે આવા કિસ્સાઓમાં શિશ્ન પર હંમેશા ઈજાના નિશાન હોવા જ જોઈએ. વધુમાં, તે નોંધવું રહ્યું કે બનાવના સમય અને આરોપીના તબીબી પરીક્ષણ વચ્ચે આશરે બે દિવસનો સમય વીતી ગયો હતો જે સમય દરમિયાન નજીવી ઈજાઓ, જો થઈ હોય તો પણ, રુઝાઈ ગઈ હોઈ શકે છે.

અંતે, આરોપી–સામાવાળાની માનસિક સ્થિતિ અંગે હાઇકોર્ટનું અવલોકન બાકી રહે છે. આરોપી દ્વારા લેવામાં આવેલો બચાવ એ હતો કે તે 'કોઈ માનસિક વિકૃતિ' થી પીડાતો હતો અને એવો નહીં કે બનાવ સમયે તે પાગલ હતો. પોતાના બચાવમાં આરોપીએ ડો. આર.એસ. દલવાલિયા, બચાવપક્ષના સાક્ષી–૨ ને તપાસ્યા હતા. તેમણે જેલ સત્તાવાળાઓ દ્વારા આરોપીના મનોચિકિત્સક પરીક્ષણ માટે કરવામાં આવેલી વિનંતીના આધારે તારીખ ૯.૬.૧૯૯૨ ના રોજ આરોપીની તપાસ કરી હતી. તેનું સ્કિઝોફ્રેનિયાના કેસ તરીકે નિદાન થયું હતું અને તેના માટે જરૂરી સારવાર સૂચવવામાં આવી હતી. ટ્રાયલ શરૂ થતાં પહેલાં વિદ્વાન સેશન્સ જજે પણ આરોપી–સામાવાળા પોતાનો બચાવ કરવા માટે સ્વસ્થ અને સક્ષમ છે કે કેમ તે શોધવા માટે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૩૨૯ હેઠળ તપાસ હાથ ધરી હતી. તારીખ ૨૪.૬.૧૯૯૩ ના હુકમ મારફતે વિદ્વાન સેશન્સ જજે તારણ નોંધ્યું હતું કે આરોપી પોતાનો બચાવ કરવા માટે સ્વસ્થ હતો અને તદનુસાર ટ્રાયલ આગળ

ચલાવવામાં આવી હતી. આરોપીના બચાવને સુસંગત કાયદાની એકમાત્ર જોગવાઈ ઈન્ડિયન પીનલ કોડ, ૧૮૬૦ ની કલમ ૮૪ છે જે જોગવાઈ કરે છે કે કોઈપણ કૃત્ય ગુનો નથી જે એવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવે છે જે, તે કરતી વખતે, મનની અસ્થિરતાના કારણે, કૃત્યનું સ્વરૂપ જાણવા માટે, અથવા તે જે કરી રહ્યો છે તે ખોટું છે કે કાયદાની વિરુદ્ધ છે તે જાણવા માટે અસમર્થ હોય. આરોપી દ્વારા ન તો આવો બચાવ લેવામાં આવ્યો છે કે ન તો આવો પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. હાઈકોર્ટ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા ડાહ્યાભાઈના કેસ (ઉપર મુજબ) માં, આ કોર્ટે ઠેરવેલ છે – "જ્યારે કાનૂની પાગલપણાનો બચાવ રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે કોર્ટે વિચારણા કરવાની હોય છે કે શું ગુનો આચરતી વખતે આરોપી, મનની અસ્થિરતાના કારણે, કૃત્યનું સ્વરૂપ જાણવા માટે અથવા તે જે કરી રહ્યો હતો તે ખોટું હતું કે કાયદાની વિરુદ્ધ હતું તે જાણવા માટે અસમર્થ હતો કે કેમ. આરોપીની માનસિક સ્થિતિ નક્કી કરવા માટેનો નિર્ણાયક સમય ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોય તે સમય છે. આરોપી પીનલ કોડની કલમ ૮૪ ના લાભ માટે હકદાર બને તેવી માનસિક સ્થિતિમાં હતો કે કેમ તે માત્ર ગુનાની પહેલાંના, ગુના સમયના અને ગુના પછીના સંજોગો પરથી જ પ્રસ્થાપિત કરી શકાય છે". હાઈકોર્ટે ચુકાદામાંથી પુરાવાના બોજ અંગેનો બીજો એક ફકરો લીધો છે અને ટાંક્યો છે જે મુજબ આરોપી પરનો પુરાવાનો બોજ દીવાની કાર્યવાહીના પક્ષકાર પર રહેલા બોજ કરતાં વધુ હોતો નથી અને જો આરોપી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલો પુરાવો ગુનો આચરતી વખતે પાગલપણાના બચાવને નિર્ણાયક રીતે પ્રસ્થાપિત ન કરતો હોય તો પણ આરોપીના બદઈરાદા (મેન્સ રિયા) સહિત

ગુનાના એક અથવા વધુ તત્વો અંગે કોર્ટના મનમાં વ્યાજબી શંકા ઉપસ્થિત કરે તો તે પૂરતું છે. અમે તે સમજવામાં અને સ્વીકારવામાં નિષ્ફળ જઈએ છીએ કે હાઇકોર્ટ દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા ફકરાથી આરોપીના બચાવને કેવી રીતે વેગ મળ્યો અથવા તેના દોષ અંગે કેવી રીતે કોઈ શંકા ઉપસ્થિત થઈ. તેનાથી વિપરીત, ડાહ્યાભાઈના કેસ (ઉપર મુજબ) માં આ કોર્ટના ચુકાદામાંથી ઉપર રજૂ કરવામાં આવેલો ફકરો ફરિયાદપક્ષને સમર્થન આપે છે. ખુદ ડાહ્યાભાઈના કેસમાં જ ભોગ બનનાર ભાગી ન જાય તે જોવાનો આરોપીનો બેફામપણું, બદલાનો મિજાજ અથવા નિર્ધાર એ સાબિત કરવા માટે પૂરતો ગણવામાં આવ્યો ન હતો કે આરોપી કોઈ ભ્રમણા (હેલ્યુસિનેશન) હેઠળ કૃત્ય કરી રહ્યો હતો. વર્તમાન કેસમાં, હાઇકોર્ટ સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલો અને હાઇકોર્ટ દ્વારા ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવેલો બચાવ આરોપી સ્કિઝોફ્રેનિયાથી પીડાતો હોવાનો હતો. સ્કિઝોફ્રેનિયા એ ગંભીર ભાવનાત્મક વિકૃતિઓના જૂથ પૈકીની એક છે, જે સામાન્ય રીતે મનોવિકૃતિના પ્રમાણમાં હોય છે, જેની લાક્ષણિકતા વાસ્તવિકતાનું ખોટું અર્થઘટન અને તેનાથી પલાયન, ભ્રમ, ભ્રમણા, દ્વિધાભાવ, અયોગ્ય લાગણી અને અલિપ્ત, વિચિત્ર અથવા પશ્ચાદગામી વર્તન હોય છે; જેને સામાન્ય ભાષામાં અને ભૂલથી દ્વિ–વ્યક્તિત્વ (સ્પ્લિટ પર્સનાલિટી) કહેવામાં આવે છે. [જુઓ – મેડિકલ–લીગલ ડિક્શનરી, સ્લોન–ડોકલેન્ડ, પૃષ્ઠ ૬૨૮]. રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીના આધારે, અમે પ્રથમદર્શી રીતે પણ એવું માનવા તૈયાર નથી કે આરોપી મનની અસ્થિરતાથી પીડાતો હતો અને તે પણ એવા સ્વરૂપની કે જેણે તેને તે જે કૃત્ય કરી રહ્યો હતો તેનું સ્વરૂપ જાણવા માટે અસમર્થ અથવા કાયદા

મુજબ ખોટા કે સાચા વચ્ચેનો ભેદ પારખવા માટે અસમર્થ બનાવી દીધો હોત. કેસના આ પાસા પર હાઇકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલી સમગ્ર ચર્ચા અપ્રસ્તુત અને અર્થહીન હતી. સામાવાળા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સેલે અત્યંત વાજબી રીતે અમારી સમક્ષ આ બચાવ પર ભાર મૂકવાનો આગ્રહ રાખ્યો નથી.

પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ગુરમીત સિંહ અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૪ માં, અમારા પૈકીના એક, ન્યાયમૂર્તિ ડો. એ.એસ. આનંદે (જેમ કે તેઓ ત્યારે હતા) કોર્ટ વતી આ પ્રમાણે કહ્યું છે – "એક હત્યારો તેના ભોગ બનનારના ભૌતિક શરીરનો નાશ કરે છે, જ્યારે એક બળાત્કારી અસહાય સ્ત્રીના આત્માને જ કચડી નાખે છે. તેથી, બળાત્કારના આરોપો પર આરોપીની ટ્રાયલ ચલાવતી વખતે કોર્ટોના શિરે મોટી જવાબદારી હોય છે. તેઓએ આવા કેસો હાથ ધરતી વખતે અત્યંત સંવેદનશીલતા દાખવવી જોઈએ. કોર્ટોએ કેસની વ્યાપક સંભાવનાઓની ચકાસણી કરવી જોઈએ અને ભોગ બનનાર ફરિયાદીના નિવેદનમાં રહેલા નજીવા વિરોધાભાસો અથવા બિનમહત્વપૂર્ણ વિસંગતતાઓ, જે ઘાતક સ્વરૂપના ન હોય, તેનાથી દોરવાઈ જઈને અન્યથા વિશ્વસનીય એવા ફરિયાદપક્ષના કેસને ફગાવી દેવો જોઈએ નહીં". હાઇકોર્ટ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલો અભિગમ આ રીતે જણાવેલા કાયદાની તદ્દન વિરુદ્ધ જાય છે અને તેથી દૂષિત ઠરે છે.

ઉપરોક્ત કારણોસર અમે ઠેરવીએ છીએ કે હાઇકોર્ટનો ચુકાદો કાયદામાં સંપૂર્ણપણે ટકી શકે તેમ નથી. અમારો નિઃસંકોચપણે એવો અભિપ્રાય છે કે

સેશન્સ કોર્ટના તર્કબદ્ધ, વિગતવાર અને સુસ્પષ્ટ ચુકાદામાં, જેમાં અમને કોઈ ત્રુટિ જણાતી નથી, હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈતો ન હતો.

ઉપરોક્ત કારણોસર અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે. હાઇકોર્ટનો ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે અને આરોપીને આઇ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના બદલ દોષિત ઠેરવતો સેશન્સ કોર્ટનો ચુકાદો કરવામાં આવેલી સજા સહિત પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે છે. આરોપી–સામાવાળાના જામીનખત રદ કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ફરમાવવામાં આવેલી સજા ભોગવવા માટે તેને કસ્ટડીમાં લેવામાં આવશે.

અપીલ મંજૂર કરવામાં આવેલ.

***This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.***

==========

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.